

Asia: HE 125/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi

Kiitän mahdollisuudesta lausua eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä. Esityksessä nostetaan työkyvyttömyyteen, sairauteen, vammaisuuteen ja kuntoutustarpeeseen liittyvien etuuksien ikärajaa 16 vuodesta 18 vuoteen. Muutoksia perustellaan yhtäältä tarpeella säästää julkisia menoja ja toisaalta modernisoida sosiaaliturvajärjestelmää. Oppivelvollisuus on nostettu 18 ikävuoteen, ja vanhempien elatusvastuu päättyy samassa iässä. Samalla työmarkkinat ja työssäkäyntimallit ovat muuttuneet dramaattisesti siitä ajasta, kun työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikäraja laskettiin vuoden 1956 kansaneläkelaisissa 18 vuodesta 16 vuoteen.

Esitykset ovat pääosin hyväksyttäviä. Nykyinen 16 vuoden ikäraja ei enää vastaa nykypäivän koulutusvaatimuksia ja yhteiskunnallista kehitystä, erityisesti kun oppivelvollisuus on laajennettu 18 ikävuoteen asti. Tämän myötä nuoren odotetaan keskittyvän entistä pidempään omaan koulutukseensa. Oppivelvollisuuden päättymisajankohtaa alempi ikäraja työkyvyttömyyteen liittyvissä etuuksissa on toisin sanoen vanhentunut.

Alaikäisten nuorten mahdollisuudet elättää itseään työskentelemällä ovat rajalliset, ja lainsäädäntö edellyttää vanhempien elatusvelvollisuuden jatkuvan siihen asti, kunnes nuori täyttää 18 vuotta. On johdonmukaista, että esimerkiksi vammaistuki ja eläkettä saavan hoitotuki noudattavat samaa ikärajaa kuin muut etuudet. Alaikäisten nuorten kohdalla vanhempien elatusvelvollisuuden ja perusturvaetuuksien alaikärajojen yhdenmukaistaminen yksinkertaistaa sosiaaliturvajärjestelmää ja tekee siitä johdonmukaisemman. Tärkeä jäljelle jäävä epä johdonmukaisuus on se, että lapsilisän maksaminen päättyy 17-vuotiaana, eli ennen oppivelvollisuuden päättymistä.

HE:n tärkein muutos liittyy nuorten kuntoutusrahaan. Nuorten kuntoutusrahan saajia on huomattava joukko, mutta sen määrä on vaihdellut paljon muun muassa etuuteen tehtyjen muutosten seurauksena. Vuoden 2023 aikana nuoren kuntoutusrahaa sai 8 449 alle 18-vuotiasta. Tärkeimmät syyt etuuden saamiselle ovat mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt.

Nuorten kuntoutusrahan saajat ovat syrjäytymisriskissä olevia nuoria, joilla on usein monia sosiaalisia ja/tai terveysongelmia. Kelan rekisteritutkimus Oulussa vuonna 2018 asuneista nuorista osoitti, että nuoret, jotka ovat saaneet kuntoutusrahaa, käyttävät muita saman ikäisiä useammin eri-

laisia sosiaaliturvaetuuksia ja -palveluja (Koskenvuo ym. 2022). He saivat esimerkiksi vammaistukea ja lääkekorvauksia useammin kuin muut saman ikäiset nuoret, ja lisäksi he käyttivät julkisen terveydenhuollon palveluita tavallista enemmän. Kuntoutusrahaa saaneet nuoret käyttivät myös sosiaalipalveluja useammin kuin ikätoverinsa.

Nuorten kuntoutusrahan tavoitteena on kannustaa, motivoida ja sitouttaa kuntoutuksen tarpeessa olevia nuoria kuntoutumiseen ja opiskeluun. Nuorten kuntoutusrahan poistaminen alaikäisiltä tarkoittaa, ettei kenelläkään 16–17-vuotiaalla olisi enää mahdollisuutta opiskella kuntoutusrahan tarjoaman taloudellisen tuen turvin.

Kokonaisarviossa on lisäksi otettava huomioon, että erityistä tukea tarvitsevien nuorten perheillä on yleensä enemmän taloudellisia haasteita verrattuna muiden samanikäisten nuorten perheisiin. Vanhemmista ainakin toinen on saattanut joutua luopumaan työurastaan vammaisen tai pitkäaikaissairaan lapsen tai nuoren hoitamisen vuoksi. Lisäksi pitkäaikaissairaat tai vammaiset nuoret eivät aina pysty saamaan koulutusta kotinsa lähellä, minkä vuoksi he eivät voi asua vanhempiensa luona koulutuksen aikana. Tämä johtuu siitä, että erityisoppilaitoksia on Suomessa huomattavasti vähemmän kuin muita ammatillisia oppilaitoksia ja lukioita. Lisäksi on otettava huomioon, että hallituksen sosiaaliturvasäästöt kohdistuvat nimenomaan pienituloisiin perheisiin.

HE:n vaikutusarvion mukaan muutos voisi lisätä nuorten taloudelliseen tilanteeseen liittyvää stressiä ja haitata kuntoutumista. Vaikutusarvion mukaan "nuoren kuntoutusraha on toiminut tarkoitustaan vastaavalla tavalla ja pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä". Kelan tutkimusten mukaan nuoret siirtyvät kuntoutusrahalta harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle, ja yhä useampi jatkaa opintojaan ja pyrkii pääsemään työmarkkinoille (Koskenvuo ym. 2011; Haavisto ym. 2021). Laadullisen tutkimuksen mukaan kuntoutusraha on parantanut sitä saavien nuorten toimintakykyä, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja kannustanut heitä asettamaan korkeampia tavoitteita (Salminen 2019). Myönteiset vaikutukset etuuden saajien näkökulmasta eivät ole yllättäviä. Kyseessä on antelias etuus, joka nostaa nuorten toimeentulon korkeammalle tasolle kuin esimerkiksi perustoimeentulotuen tai työmarkkinatuen saajilla.

Ei ole kuitenkaan selvää, onko nuorten kuntoutusraha todella ehkäissyt syrjäytymistä. Muutokset työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä voivat johtua myös valikoitumisesta tai muista tekijöistä. Kuntoutusrahalle on voinut hakeutua aikaisempaa lievemmistä ongelmista kärsiviä nuoria. Laadullisten tutkimusten tuloksia ei voida yleistää koskemaan koko ryhmää. Lisäksi on otettava huomioon, ettei nimenomaan alle 18-vuotiaille myönnettyjä kuntoutusrahaetuksia ole tutkittu erikseen.

On myös tärkeää pohtia, onko nuorten kuntoutusraha kustannusvaikuttava toimenpide nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Epäselvää on, voidaanko juuri tällä toimenpiteellä saavuttaa enemmän hyötyä kuin jollain toisella toimenpiteellä, ja kattaako nuorten kuntoutusraha osittain tai kokonaan itsensä estämällä syrjäytymistä.

Silti ei voida täysin poissulkea riskiä, että näiden nuorten mahdollisuudet selviytyä koulutuksesta, kuntoutua ja osallistua yhteiskuntaan heikkenevät nykytilanteeseen verrattuna. Kuten HE:n perusteluissa todetaan, on otettava huomioon, että alaikäiselle maksettava rahallinen tuki ei ole ainoa keino tukea koulutuksen läpäisyä, kuntoutusta tai osallistumista yhteiskuntaan. Nuoren opiskeluun liittyviin haasteisiin voidaan puuttua oppilaitosten sekä sosiaali- ja terveydenhuollon keinoin. Alaikäisille suunnattuja rahallisia etuuksia tärkeämpiä tekijöitä nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ovat toimivat päihde- ja mielenterveyspalvelut. Myös koulutuksen keskeytymisen ja syrjäytymisen riskeihin voidaan vaikuttaa oppivelvollisuuskoulutuksen ja siihen liittyvien tukimuotojen avulla.

Pidän tärkeänä, että nuorten kuntoutusrahan ikärajan noston yhteydessä seurataan muutoksen vaikutuksia eri ikäluokissa. Samaan aikaan on tärkeää, että pienituloisissa perheissä toimeentulotuen myöntämisessä otetaan entistä paremmin huomioon erityisiä haasteita kokevien lasten ja nuorten tarpeet.

Helsingissä 16.10.2024

Heikki Hiilamo
sosiaalipolitiikan professori